

3

Drogodependències i Salut mental

- 3.1 Estratègia nacional de prevenció
- 3.2 Polítiques europees de prevenció dels problemes d'alcohol
- 3.3 Epidemiologia per abús de substàncies
- 3.4 Pla d'intervenció en cocaïna
- 3.5 Programa d'atenció als adolescents
- 3.6 Programa de prevenció de sobredosi
- 3.7 Intercanvi de xeringues
- 3.8 Anàlisi de necessitats i planificació de recursos de reducció de danys per a les zones de tràfic i consum de Catalunya
- 3.9 Projectes internacionals
- 3.10 Formació

3.1

Durant el 2009 s'elaborarà el Pla d'actuació en prevenció: drogues i problemes associats 2010-2016, partint de les propostes fetes per 250 professionals de tots els àmbits i que han estat recollides al Llibre Blanc.

El Llibre Blanc analitza l'efectivitat de les estratègies de prevenció del consum de drogues

Per tal d'establir les polítiques preventives en drogodependències dels propers anys, la Generalitat de Catalunya, per mitjà de la Subdirecció General de Drogodependències, va iniciar el 2007 el procés d'elaboració de l'Estratègia nacional de prevenció de consum de drogues i problemes associats.

En el procés hi van participar fins a 250 professionals d'organismes i associacions dels àmbits comunitari, educatiu, familiar, laboral, del lleure, dels mitjans de comunicació i dels serveis de salut. Amb les seves aportacions es van definir els objectius estratègics, els operatius i les accions que cal prioritzar per a la millora de l'abordatge preventiu dels consums de drogues i els problemes que s'hi associen. Finalment, tot plegat es va plasmar en el *Llibre Blanc de la prevenció a Catalunya*, que es va presentar a mitjan any 2008.

Aquest document repassa l'evolució dels principals indicadors relacionats amb el consum de drogues a Catalunya, com també les tendències observables per als mateixos indicadors a l'Estat espanyol i a la resta de països de la Unió Europea. D'altra banda, també conté un resum breu de l'evolució conceptual i metodològica de les intervencions preventives i un altre sobre l'evidència d'efectivitat de les diverses estratègies preventives aplicades i avaluades fins aleshores.

Catalunya reuneix Europa per consensuar les actuacions preventives contra l'alcohol

La conferència va ser una activitat emmarcada a la presidència europea d'Eslovènia i va tenir el suport dels ministeris de Salut d'Eslovènia i d'Espanya.

Durant la conferència van tenir lloc:

• **Dues taules rodones sobre polítiques d'alcohol amb representació d'alts càrrecs de diferents països, l'OMS i la CE:**

Cinc ministres (Espanya, Eslovènia, Estònia, Suècia i Polònia).

El Sr. Danzon de l'OMS i el Sr. Madelin de la CE.

Dos ministres regionals, el comissionat federal de Drogues d'Alemanya i el vicepresident del Comitè Social i Econòmic.

• **Un debat i diàleg amb els representants del sector de la indústria i de la salut pública.**

• **Quatre sessions plenàries per introduir els principals temes clau, amb un total de 27 participants invitats:**

Millora de competències.

L'alcohol i el seu impacte en la salut.

Ètica i polítiques d'alcohol.

Polítiques d'alcohol a escala europea.

• **24 sessions paral·leles amb 57 ponents i divuit moderadors.**

L'alcohol és el segon factor de risc per a la salut en els països desenvolupats. No obstant això, la implantació de les polítiques efectives en matèria d'alcohol no és fàcil, ja que requereix un ampli consens entre els principals sectors i actors implicats.

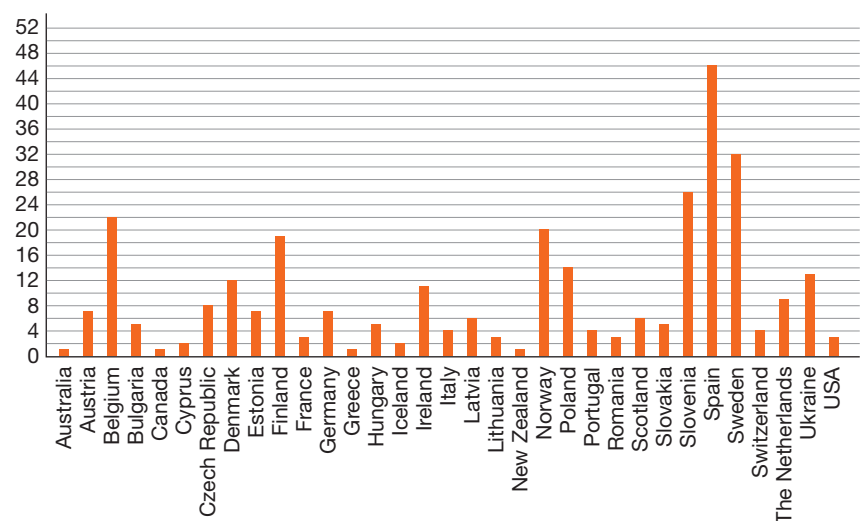
A Europa s'estan duent a terme una sèrie de conferències amb la finalitat de compartir el coneixement i impulsar el debat i el consens necessaris entre tots. Catalunya va organitzar-ne la tercera a Barcelona, després de Varsòvia (Polònia) i de Hèlsinki (Finlàndia), amb un gran èxit participatiu tant tècnic com polític.

La conferència, que s'emmarcava en el programa d'activitats organitzat per la presidència d'Eslovènia del Consell de la Unió Europea, va tenir el suport del Ministeri de Sanitat i Consum d'Espanya i el Ministeri de Salut d'Eslovènia, i va ser cofinançada per la Comissió Europea, amb el copatrocini de l'Oficina Regional per a Europa de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i la European Alcohol Policy Alliance.

Hi van participar 342 experts i va congregar fins a quatre ministres estrangers, a més del ministre de Sanitat i Consum i la consellera de Salut de la Generalitat de Catalunya, i també el director regional per a Europa de l'OMS i el director general de Salut i Protecció dels Consumidors de la Comissió Europea.

Nombre de participants per país

Nre. de participants / País

3.2

Les conclusions de la conferència es van organitzar en deu àmbits i es van fer propostes d'actuacions en cadascun d'aquests com ara: augmentar la consciència i el suport a les polítiques sobre alcohol (per exemple, incloure advertiments als envasos de tot Europa); millorar la regulació, l'aplicació de la normativa i el control sobre el màrqueting d'alcohol (per exemple reduir-ne l'exposició dels joves); regular la disponibilitat econòmica i física de l'alcohol i limitar-la; garantir l'àmplia disponibilitat dels programes d'identificació precoç i consell breu en l'atenció primària; invertir més en recerca de l'impacte d'alcohol sobre terceres persones en l'àmbit laboral, les llars i la vida social de les persones, etc.

En general, cal capacitar més per a l'acció Europa, i cada país, per a una acció col·lectiva i sinèrgica més aprofundida que doni suport a les conclusions del Consell del 2006, amb vista a obtenir accions controlades i contínues que redueixin el dany relacionat amb l'alcohol.

Salut Pública analitza l'evolució del consum de drogues i les seves conseqüències

La demanda de tractament per abús o dependència de la cocaïna en centres especialitzats va experimentar un creixement important entre el 1996 i el 2006, i s'ha mantingut relativament estable des d'aleshores.

Durant l'any 2008, la Subdirecció General de Drogodependències ha impulsat diferents línies d'actuació orientades a la vigilància epidemiològica del consum de drogues, els seus determinants i alguns dels principals problemes sanitaris associats.

Aquestes actuacions s'han dut a terme a partir de dues estratègies: la monitorització d'indicadors del consum problemàtic de drogues i el suport al desenvolupament d'enquestes poblacionals. La primera estratègia se centra en el manteniment del Sistema d'Informació sobre Drogodependències (SID), basat en la recollida contínua d'informació epidemiològica i de l'activitat assistencial facilitada principalment pels centres de la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències (XAD). Per exemple, les dades de l'Informe Anual del SID, publicat l'any 2008, mostren que l'any anterior un total de 13.580 persones van iniciar un tractament en algun dels centres ambulatoris d'aquesta xarxa. La droga principal que va motivar el tractament va ser l'alcohol en el 43,6 % dels casos notificats, la cocaïna en el 27,6 %, l'heroïna en el 13,7 %, el tabac en el 5,7 %, els derivats del cànnabis en el 5,2 % i altres drogues en el 4,2 %. Els consumidors problemàtics de drogues que van iniciar tractament en centres especialitzats eren majoritàriament homes (el 78,7 % del total de casos).

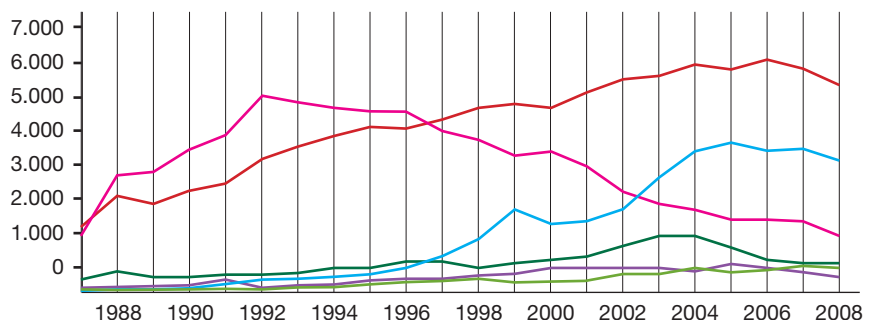
Salut Pública també col·labora a fer enquestes periòdiques sobre consum de drogues en mostres representatives de la població general o dels adolescents escolaritzats. L'any 2008 es van publicar els resultats per a Catalunya de l'enquesta domiciliària que impulsa la Delegació del Govern per al Pla nacional sobre drogues del Ministeri de Sanitat.

Per acabar, les activitats de l'Observatori de Nous Consums de Drogues en l'àmbit juvenil proporcionen informació qualitativa que complementa altres fonts d'informació epidemiològica.

Inicis de tractament ambulatori per abús i dependència de les drogues en centres de la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències, 1987-2008

Nre. de casos / Any

■ Heroïna / ■ Cocaïna / ■ Cànnabis / ■ Tabac / ■ Alcohol / ■ Altres drogues

El consum de cocaïna, la substància que està més de moda i més estesa en tots els contextos, es normalitza entre la població jove.

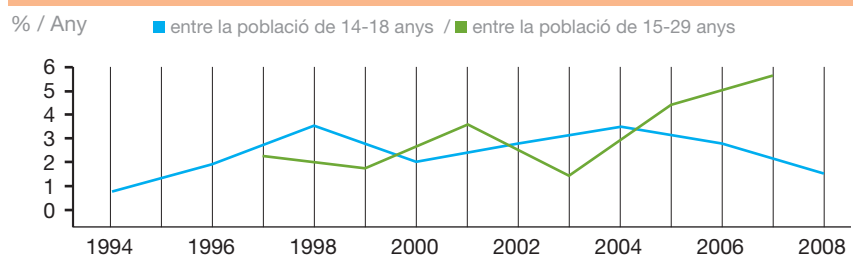
Salut Pública defineix les estratègies per abordar el consum i la dependència de la cocaïna

L'augment del consum de cocaïna, com també el del nombre d'inicis de tractament relacionats amb aquesta substància en els centres d'atenció i seguiment (CAS) de la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències (XAD) en els darrers anys, va fer palesa la necessitat d'establir les línies i els objectius estratègics que cal seguir a Catalunya amb relació al consum de cocaïna. Per aquest motiu, l'any 2007 la Subdirecció General de Drogodependències va decidir crear el Pla d'intervenció en cocaïna. Es tracta d'un treball dissenyat amb la participació d'un ampli grup de professionals del sector que inclou anàlisis de situació, detecció de necessitats i propostes d'actuació de l'àmbit assistencial al preventiu.

Pel que fa a l'àmbit preventiu, s'han dut a terme programes i actuacions per prevenir i reduir els riscos associats al consum de cocaïna. En concret, s'han implantat recursos adients en la prevenció del consum de cocaïna en l'àmbit educatiu, comunitari, familiar i de l'oci i temps lliure. En aquest últim cas, dins el programa «Nit segura», que emmarca les actuacions adreçades als usuaris i el sector privat de l'oci nocturn, s'ha posat en marxa el projecte «Nits de qualitat», que convida tots els actors involucrats en el sector de l'oci nocturn d'una localitat o territori determinat a treballar junts per crear un entorn més segur i saludable per a tothom. En aquest sentit, i durant el 2008, s'han iniciat nou processos participatius arreu de Catalunya. Aquests processos han aglutinat unes 110 persones relacionades amb l'oci nocturn, la reducció de riscos i la millora de la coordinació entre l'Administració pública i el sector privat de l'oci nocturn. Així mateix, s'ha impulsat un web propi, www.cocaonline.org, que representa una eina d'ajuda virtual i anònima.

D'altra banda, en l'àmbit assistencial, una de les propostes més rellevants d'actuació ha estat la d'adequar l'oferta assistencial per abordar amb garanties la dependència de la cocaïna tant des d'una perspectiva funcional (elaboració de protocols de tractament) com estructural (adequació horària dels centres). Basant-se en aquesta idea, s'ha elaborat un programa pilot de tractament específic per a les persones amb problemes relacionats amb el consum de cocaïna que sol·liciten assistència en un centre ambulatori de la XAD. Els centres participants en aquesta primera fase són els CAS de l'Hospital Vall d'Hebron, Hospital del Mar i de l'Hospital Althaia de Manresa.

Evolució de la prevalença de consum de cocaïna a Catalunya (alguna vegada en els darrers 30 dies)

La majoria de la població escolar de catorze a divuit anys consumeixen preferentment alcohol, seguit de tabac, cànnabis i cocaïna.

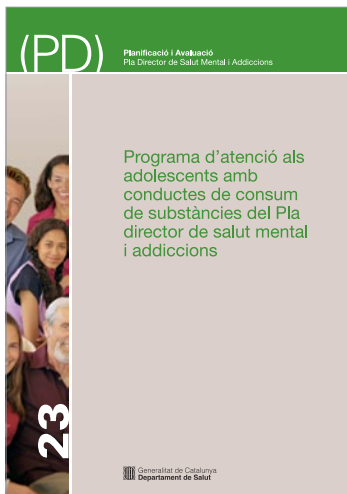
Programa d'atenció als adolescents amb conductes de consum de substàncies

L'adolescència és l'època de la vida que marca la transició entre la infància i l'edat adulta, un període que es pot caracteritzar per l'exploració, l'experimentació i el qüestionament de les regles i l'autoritat. Però no solament això. Es tracta d'una fase del desenvolupament en la qual, si bé es poden mantenir molts dels trastorns infantils, a causa dels canvis maduratius, neurohormonals, corporals, cognitius, emocionals o psicosocials i les condicions de l'entorn, es dona una especial vulnerabilitat per l'aparició d'altres trastorns propis de l'adult com, per exemple, les addiccions a diferents substàncies.

Pel que fa al consum de substàncies, els observatoris de consum de drogues a Catalunya mostren una incidència elevada i precoç de l'ús de substàncies entre els adolescents. La substància més consumida és l'alcohol, seguit del tabac, el cànnabis i la cocaïna. Per bé que la majoria dels qui n'inicien el consum no el continuen ni pateixen problemes que hi estan associats, aquells adolescents que presenten una especial vulnerabilitat o bé els que fan un ús continuat i compulsiu de substàncies requereixen intervencions específiques.

És per aquest motiu que dins dels projectes prioritzats pel Pla director de salut mental i addiccions destaca el Programa d'atenció als adolescents amb conductes de consum de substàncies. Aquest programa específic per a l'atenció d'aquest segment de població es porta a terme mitjançant la creació d'una unitat funcional única capaç de rebre totes les derivacions i avaluar-les, valorar-les i donar la resposta més adequada i ràpida (basada en l'evidència científica) als familiars o menors que consultin. Aquesta unitat està formada per professionals dels Centres de Salut Mental Infantil i Juvenil (CSMIJ) i els Centres d'Atenció i Seguiment a les Drogodependències (CAS). S'utilitza el mateix circuit d'atenció a adolescents que presenta algun tipus de trastorn mental, en què el CSMIJ és la porta d'entrada.

D'altra banda, el programa també ha de servir per incrementar la capacitat de detecció d'aquesta problemàtica per part de l'entorn social, les organitzacions juvenils i els professionals que estan en contacte amb els adolescents.

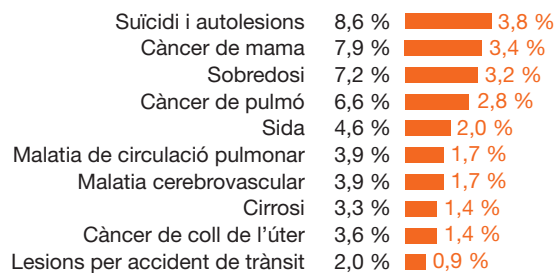

Es crea un nou pla per prevenir la sobredosi en el consum de drogues

La intoxicació aguda pel consum d'opiacis i psicoestimulants entre els joves a Catalunya continua essent una de les primeres causes de mortalitat, especialment en zones urbanes. Per aquest motiu, la Subdirecció General de Drogodependències, amb la col·laboració de l'Agència de Salut Pública de Barcelona, ha creat un Pla per prevenir la sobredosi per opiacis i psicoestimulants. La intenció d'aquest pla és dur a terme accions concretes per mitjà de tots els serveis de la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències (XAD) i serveis sanitaris inespecífics com ara urgències o farmàcies i de diferents serveis de Justícia (presons, etc.).

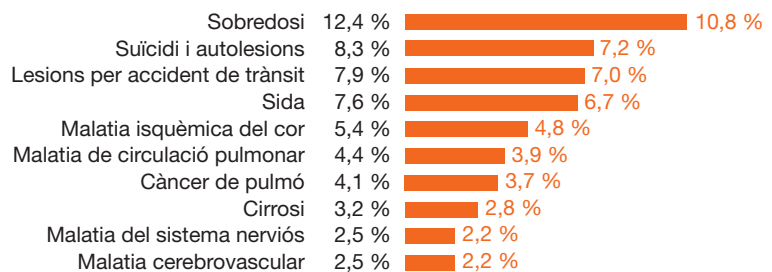
Principals causes de mortalitat en les dones segons grups d'edat. Barcelona 2006

■ de 15 a 44 anys: 43,6 morts per cada 100.000 dones

Principals causes de mortalitat en els homes segons grups d'edat. Barcelona 2006

■ de 15 a 44 anys: 87,9 morts per cada 100.000 dones

3.6

Aquest programa pretén portar a cap diferents activitats que s'han mostrat eficaces tant per prevenir les sobredosis com per intervenir en cas que se'n presenti una.

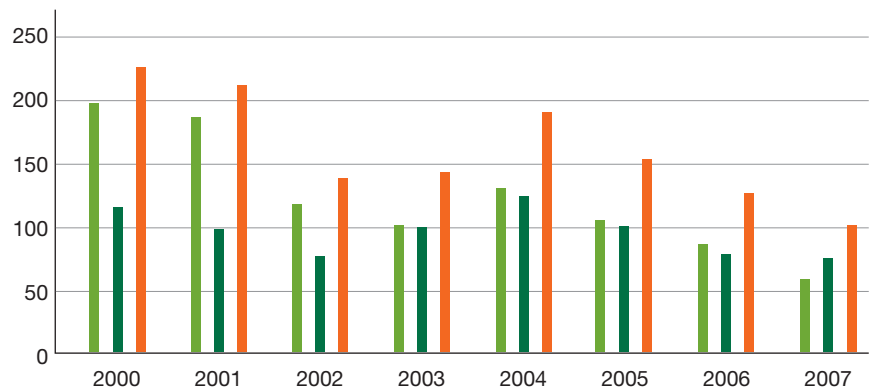
La part més important es basa en la formació dels mateixos consumidors de drogues per prevenir i per actuar davant una sobredosi que pugui patir un company. En el cas dels opiacis, a més de les mesures de reanimació cardi-vascular bàsiques i d'alerta als serveis d'urgència, es forma els afectats en l'administració de l'antídot anomenat naloxona.

Aquesta iniciativa pretén, així mateix, millorar el sistema de vigilància epidemiològica de les intoxicacions agudes associades al consum d'opiacis i psicoestimulants (IAOE), com també que la XAD disposi de protocols específics per prevenir i tractar les IAOE. A més a més, també es busca dissenyar una oferta formativa per als professionals de la XAD i de les presons que els ajudi a desenvolupar aquest pla.

El programa està dotat amb una avaluació que permetrà conèixer l'impacte que ha tingut el pla en la prevenció per intoxicació aguda pel consum de drogues en la població consumidora de drogues en actu.

Consum per substància i total de defuncions

Nre. de casos / Any ■ Opiacis / ■ Cocaïna / ■ Total defuncions

Un intercanvi a favor de la reducció de malalties infeccioses

Durant el 2008 van participar en el Programa d'intercanvi de xeringues:

532 farmàcies

90 centres d'atenció primària

17 equips de carrer

18 centres d'atenció i seguiment

13 centres d'ONG

2 hospitals

4 màquines

4 sales de consum

6 centres penitenciaris

Un dels riscos més grans a què s'exposen els individus que consumeixen drogues per via venosa és la transmissió de malalties infeccioses per l'ús de xeringues que ja s'han fet servir. Per tal de prevenir-ho, el Departament de Salut, per mitjà de la Subdirecció General de Drogodependències, ha impulsat el Programa d'intercanvi de xeringues amb l'objectiu que els drogodependents disposin de centres i dispositius on puguin bescanviar les xeringues emprades a canvi d'una de nova. Durant l'any 2008 es van distribuir un total de 798.624 xeringues, gràcies a la participació de gairebé 700 agents procedents de farmàcies, hospitals, centres d'atenció primària, ONG i altres centres socials.

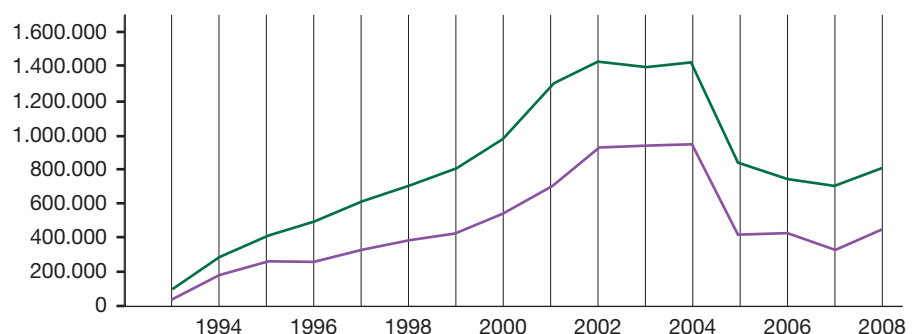
De la mateixa manera, amb aquest programa de prevenció de malalties infectocontagioses també es pretén apropar als consumidors de drogues injectables els recursos disponibles per pal·liar els riscos associats a aquestes pràctiques. Per això, un referent clau per tal de mantenir un contacte proper i constant amb els afectats és la figura de l'educador social. Els educadors són els encarregats d'informar-los de l'existència tant d'aquest programa com de la resta de recursos existents. Però, atès que no tots els usuaris s'apropen als punts d'intercanvi de xeringues per falta de confiança, s'ha posat en marxa un dispositiu itinerant de reducció de danys i un autobús adaptat amb els recursos pertinents perquè es desplacin fins al lloc on es troben els consumidors. L'objectiu de fons d'aquesta iniciativa és conservar la salut dels drogodependents fins que sigui viable abandonar el consum i iniciar tractament en un centre de la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències (XAD).

Distribució anual de kits i xeringues distribuïts i retornats

Xeringues / Any

■ distribuïdes / ■ retornades

Una atenció especial per a les zones amb un consum més alt de drogues

A Catalunya s'han identificat quinze zones d'alt risc on és freqüent el consum i la compra de drogues.

La Subdirecció General de Drogodependències ha posat en marxa un Pla de desplegament de recursos de reducció de danys en àrees urbanes d'alt risc, que s'han descrit com a zones obertes de consum (ZOC), llocs on és habitual el consum, especialment, d'heroïna i cocaïna en espais públics.

L'objectiu que es pretén amb aquest pla és doble: d'una banda, identificar els barris de Catalunya on hi ha un consum de drogues més problemàtic, i, de l'altra, oferir una cobertura amb els serveis adients perquè es redueixi la taxa de morbiditat i mortalitat associada al consum de drogues i millorar la convivència ciutadana.

Per tal de definir la realitat en què es troba Catalunya, l'Àrea de Drogodependències ha fet servir enquestes que anaven adreçades a professionals de drogodependències i als caps de comissaria, a més d'elaborar una llista de serveis dels quals s'identificava la disponibilitat i la cobertura.

Aquestes enquestes assenyalen que el perfil que es troba a les ZOC es basa en drogodependents amb alt risc d'exclusió social. Per això, amb la finalitat que el suport que se'ls fa arribar sigui d'una gran ajuda, és clau la proximitat de l'assistència als espais on els consumidors adquireixen les substàncies, com també fer arribar tot un conjunt de serveis que ajudin a prevenir malalties. D'aquesta manera, els serveis que s'han desplegat, com són l'intercanvi de xeringues, el treball de carrer o les unitats mòbils, es basen en la importància de mantenir un vincle personal i proper.

Nombre de projectes europeus
28

Líders en projectes
5 (com a main partner)
3 (com a work package leader)

Nombre de publicacions
57

**Nombre de publicacions amb
Factor Impacte (FI)**
21

Factor d'impacte total
46.236

Catalunya s'alinea per liderar les polítiques europees

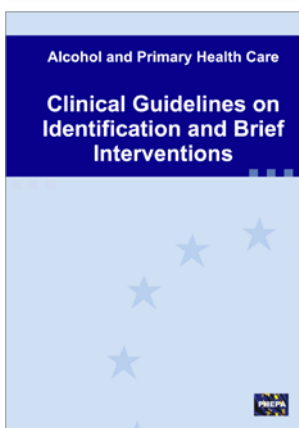
En els últims anys, Catalunya ha intensificat els seus esforços en la coordinació internacional de polítiques d'alcohol, drogues i salut mental. Així, s'han establert sòlides aliances entre Catalunya, altres països i organitzacions europees com ara la Direcció General de la Salut i dels Consumidors de la Comissió Europea i l'Oficina Regional per a Europa de l'OMS.

Les principals línies d'actuació en què Catalunya participa són la recerca en prevenció i promoció de la salut mental, en prevenció dels problemes d'alcohol i drogues i sobretot la seva translació en polítiques efectives.

En aquest sentit, és important destacar la participació de Catalunya com a Secretaria Tècnica per a la Comissió Europea (DG SANCO) en el desenvolupament i implementació del Pacte Europeu en Salut Mental. Aquest acord inclou propostes per a l'acció intersectorial en salut mental al voltant de cinc àrees temàtiques prioritàries: joventut, educació i salut mental; prevenció de la depressió i el suïcidi; salut mental i gent gran; salut mental en l'entorn laboral, i lluita per combatre l'estigmatització i l'exclusió social.

Així mateix, és molt important el lideratge de Catalunya a escala internacional en la implantació a l'atenció primària de salut de les estratègies d'identificació precoç i intervenció breu en els problemes d'alcohol, ja que ha promogut no tan sols la implantació del programa «Beveu Menys» a tot Catalunya, sinó també la implantació d'aquestes estratègies en l'àmbit europeu amb el projecte Primary Health Care on Alcohol Problems (PHEPA) i la seva promoció a escala internacional, en qualitat de Secretaria Tècnica, mitjançant la Xarxa Internacional en Intervencions Breus en els Problemes d'Alcohol (INEBRIA).

Amb la seva intervenció en aquests i altres projectes (Impha, Camhee, Data-prey, Elsa, Buidling Capacity Project, Fase, Smart, Vintage, Amphora, d'àmbit internacional). Catalunya té al davant una gran oportunitat i un repte important per tal de continuar millorant i enfortint el seu lideratge en polítiques de drogues, alcohol i salut mental en els pròxims anys.

Pla formatiu en matèria de drogodependències per tal de millorar la tasca dels professionals d'aquest àmbit

Més de 750 professionals participen en els divuit cursos que s'ofereixen per garantir un millor servei assistencial.

Amb l'objectiu que els professionals que treballen a la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències puguin dur a terme una millor tasca assistencial, la Subdirecció General de Drogodependències, amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis de la Salut (IES), posa cada any a la disposició dels tècnics tot un conjunt de cursos i activitats formatives essencials per a la pràctica diària. Els cursos que s'ofereixen posen a l'abast de qui ho vulgui una sèrie d'eines i recursos que permeten ajudar a resoldre les principals dificultats amb què es troben els professionals, com també tractar temes d'interès en l'àmbit de les drogodependències.

L'any 2008, l'oferta formativa es va incrementar respecte de l'any anterior i es van fer un total de divuit cursos, en què van participar 759 alumnes, tots ells professionals de les drogodependències.

Per tal de fer conèixer les activitats de formació que es duen a terme, les persones interessades disposen d'un programa d'activitats en el qual s'informa sobre els objectius de cada curs, els continguts, la metodologia i el calendari. A més a més, també s'identifiquen quins són els aspectes més rellevants per fomentar programes d'innovació en els serveis d'atenció a les drogodependències. D'aquesta manera, el professional s'assegura que el curs triat s'ajusta a les seves necessitats.

Dels cursos fets el 2008, s'han mantingut els de formació continuada de la Xarxa de Referents en Alcohol de l'atenció primària de la salut. D'altra banda, destaquen els relacionats amb la prevenció de les drogodependències en l'àmbit juvenil. Un d'aquests cursos ha estat El Treball Educatiu amb Joves Consumidors de Cànnabis, que descriu la situació del consum i l'abús de derivats de cànnabis, a més de proporcionar eines per abordar-ne el consum creixent entre aquest grup de població. Amb la mateixa tendència del cànnabis, la cocaïna també té una gran influència entre els joves, sobretot en l'oci nocturn. Per això, hi ha la necessitat de formar els professionals perquè disposin de recursos per afrontar educativament aquest problema i es pot fer per mitjà del curs Abordatge Preventiu del Consum de Cocaïna.

Un altre dels cursos que s'han impartit és el de La Prevenció i l'Atenció a la Sobredosi per Opiacis, que s'integra dins del Programa de reducció de danys en drogodependències i que té per objectiu prevenir i tractar la sobredosi per opiacis.